

Πώς και γιατί η Γερμανία επιτέθηκε εναντίον των Ελλήνων

Η κρίση χρέους και η εθνοτική ρητορική

Γράφει ο: Αθανάσιος Γκότοβος

Η Ελλάδα ανήκει στον ευρωπαϊκό Νότο και είναι η μόνη χώρα της περιοχής μέχρι σήμερα όπου «αξιολογήθηκε» πολιτικά -με τις διπλές εκλογές της 6ης Μαΐου και της 17ης Ιουνίου του 2012- το πρόγραμμα χρηματοδότησης που επιβλήθηκε στη χώρα από τους εταίρους της Ευρωζώνης, την Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, για το οποίο καθιερώθηκε τόσο στον βορειοευρωπαϊκό, όσο και στον ελληνικό τύπο ο ευφημισμός «βοήθεια» ή «πακέτο σωτηρίας». Ταυτόχρονα «αξιολογήθηκαν» πολιτικά και οι πολιτικοί σχηματισμοί που συναίνεσαν στην επιβολή και την εφαρμογή -την όποια εφαρμογή- αυτής της «θεραπείας». Και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις η αξιολόγηση έδειξε ότι ο πολιτικός χάρτης της Ελλάδας αλλάζει ριζικά και επικίνδυνα. Οι ριζοσπαστικές «αριστερές» και «δεξιές» λύσεις του ελληνικού προβλήματος κέρδισαν πολύ περισσότερους υποστηρικτές, από ό,τι υπολόγιζαν τόσο οι εταίροι-δανειστές, όσο και οι παραδοσιακοί πολιτικοί ταγοί της Ελλάδας.

Η άνοδος της πέραν της Νέας Δημοκρατίας Δεξιάς και της «ριζοσπαστικής» Αριστεράς δεν μπορούν και δεν πρέπει να θεωρηθούν παροδικά φαινόμενα, διότι οι αιτίες που τα προκαλούν δεν είναι συγκυριακές. Η κρίση χρέους, και κυρίως η διαχείριση αυτής της κρίσης από τους ευρωπαίους εταίρους, και ιδιαίτερα από τη γερμανική κυβέρνηση, δεν προκάλεσε μόνο μια πρωτόγνωρη αρνητική κοινωνική αλλαγή στην Ελλάδα, μέσω της δραστηκής μείωσης εισοδημάτων και ευκαιριών απασχόλησης. Η «απωλεσθείσα ασφάλεια», για να χρησιμοποιήσουμε τη γνωστή έκφραση του Ulrich Beck [1], δεν αφορά μόνο τις ατομικές βιογραφίες και τις αντίστοιχες προοπτικές. Αφορά και την ασφάλεια του πολιτικού συστήματος που γνώρισε η χώρα μετά τη μεταπολίτευση. Οι ελληνικές πολιτικές δυνάμεις έχουν υποστεί κατακερματισμό [2], υπάρχει μεγάλη ρευστότητα στο πολιτικό τοπίο, οι ισχυρές κυβερνήσεις μοιάζουν πλέον γνώρισμα του παρελθόντος, ενώ οι «αντισυστημικές» ρητορικές και οι αντίστοιχες πολιτικές δυνάμεις βρίσκονται σε ανοδική πορεία [3]. Μπορεί να μην έχουν αναπτυχθεί στην Ελλάδα διαμαρτυρίες τύπου «Occupy Wall Street» [4], αλλά τόσο η ενισχυμένη Αριστερά, όσο και η επίσης ανεπάντεχα καλπάζουσα Ακροδεξιά δεν ασκούν απλά επί μέρους κριτική στις κυβερνητικές πολιτικές, αλλά αμφισβητούν «το

σύστημα», όπως συμβαίνει και με την παγκόσμια διαμαρτυρία εναντίον του καπιταλισμού των χρηματαγορών [5].

Παρότι έχουν διατυπωθεί πολύ συχνά και από πολλούς, «ειδικούς» και άλλους, δεν θα ήταν άσκοπο να συνοψίσουμε τις εξωγενείς και τις ενδογενείς αιτίες της ελληνικής κρίσης χρέους, η διαχείριση της οποίας έχει αρχίσει να ενεργοποιεί επικίνδυνα τον μηχανισμό αποσταθεροποίησης της ελληνικής κοινωνίας.

Η επικράτηση του οικονομικού και πολιτικού νεοφιλελευθερισμού σε παγκόσμια κλίμακα στέρησε τις κοινωνίες από εκείνους τους κανόνες που έθεταν κάποιους φραγμούς στις γνωστές διαθέσεις και πρακτικές του κεφαλαίου, με αποτέλεσμα οι λεγόμενες δυτικές κοινωνίες να έρθουν αντιμέτωπες με πολύ επιθετικές πρακτικές των μεγάλων «ναών» του χρήματος [6] και με πρωτοφανείς κοινωνικές ανισότητες σε ό,τι αφορά την κατανομή του πλούτου, μπορεί να θεωρηθεί ως η κεντρική αιτία, η μήτρα, της κρίσης.

Η δημιουργία μιας παράλληλης οικονομίας των αγορών χρήματος, όπου διακινούνται ιλιγγιώδη ποσά και διακυβεύονται πολύ μεγάλα κέρδη, είναι επίσης μια από τις κύριες εξωγενείς αιτίες της ελληνικής κρίσης. Δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι το «τσουνάμι» που έφτασε στην Ελλάδα ξεκίνησε ουσιαστικά με την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008 στις ΗΠΑ.

Η ανάδυση των οικονομιών της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής και η συμπίεση του κόστους παραγωγής αγαθών που διακινούνται σε όλον τον πλανήτη και που για τον λόγο αυτό ακυρώνουν την ανταγωνιστικότητα δυτικών εθνικών οικονομιών, οι οποίες δεν μπόρεσαν ή δεν πρόλαβαν να προσαρμοστούν στα νέα παγκόσμια δεδομένα, είναι η τρίτη δομική εξωγενής αιτία της κρίσης χρέους.

Η τέταρτη αφορά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη κάτω από τις συνθήκες που προαναφέρθηκαν και χωρίς τις αναγκαίες προσαρμογές είτε της ευρωπαϊκής είτε της ελληνικής οικονομικής πολιτικής.

Η πέμπτη, τέλος, εξωγενής αιτία δεν έχει σχέση τόσο με τη δημιουργία της κρίσης χρέους, όσο με την αναπαραγωγή της. Αφορά τη «θεραπεία» που πρότειναν και επέβαλαν οι δανειστές της Ελλάδας και που οι Έλληνες γνωρίζουν με το όνομα «μνημόνιο». Η ίδια η «θεραπεία» -και όχι τόσο η πλημμελής εφαρμογή της, όπως θα ισχυριστούν αργότερα οι συνταγογράφοι- όξυνε την κρίση, αντί να την μετριάσει [7].

Στις ενδογενείς αιτίες της κρίσης έχει συμπεριληφθεί ο υπερδανεισμός της Ελλάδας, ο οποίος όμως συνδέεται με την ίδια την επιβίωση του πολιτικού συστήματος της χώρας, έτσι όπως αυτό οικοδομήθηκε στην περίοδο της αντιπολίτευσης, με την έννοια ότι το δίκτυο των πελατειακών σχέσεων με τις λαϊκιστικές πρακτικές του δεν μπορούσε να συντηρηθεί παρά μόνο μέσω του εξωτερικού δανεισμού. Έχουν, επίσης, αναφερθεί ως αίτια της κρίσης τα προβλήματα ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας με τη συναφή ασυμμετρία του δείκτη εξαγωγών και εισαγωγών. Τέλος στις ενδογενείς αιτίες της κρίσης οφείλει κανείς να συμπεριλάβει την αδυναμία (ή απροθυμία) του πολιτικού συστήματος να οικοδομήσει έναν κρατικό μηχανισμό ικανό να εξασφαλίζει μέσω της φορολογικής πολιτικής έσοδα για το δημόσιο ταμείο, ώστε η χρηματοδότηση των κρατικών υπηρεσιών να μην εξαρτάται σε τέτοιο βαθμό από τον εξωτερικό δανεισμό. Η διαφθορά, η απληστία και η ιδιοτέλεια συγκεκριμένων παραγόντων του δημόσιου και ιδιωτικού βίου στη χώρα μνημονεύονται συχνά ως ενδογενείς αιτίες της κρίσης χρέους, και όντως είναι, αλλά ανήκουν στις δευτερογενείς αιτίες. Στο κάτω-κάτω, τάσεις και πρακτικές διαφθοράς υπάρχουν και εκδηλώνονται, όταν το πολιτικό σύστημα που είναι υπεύθυνο για την καταπολέμησή τους, τις ανέχεται και τις εργαλειοποιεί δι' ίδιον όφελος.

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

Δεν έχουμε ακόμη μια «αξιολόγηση» της διαχείρισης της κρίσης σε άλλες χώρες του Νότου, για να μπορούμε να πούμε αν το ελληνικό πολιτικό φαινόμενο επαναληφθεί με τον έναν ή τον άλλον τρόπο και εκεί. Το ότι, όμως, έχει ήδη δημιουργηθεί ένα ψυχολογικό - δίπλα στο οικονομικό - χάσμα μεταξύ του ευρωπαϊκού Βορρά και του ευρωπαϊκού Νότου, είναι γεγονός. Χιλιάδες κείμενα έχουν γραφεί σε εφημερίδες χωρών του Βορρά (π.χ. στη Γερμανία) για τις συλλογικές ευθύνες των χωρών του ευρωπαϊκού νότου για την κρίση, και αντίστοιχα πολλά κείμενα κυκλοφορούν σε εφημερίδες (μέσα) χωρών του Νότου για τη συμβολή του ευρωπαϊκού Βορρά στην κρίση. Είναι σαφές ότι έχει δημιουργηθεί μια «νότια» και μια «βόρεια» ερμηνεία της κρίσης χρέους και γενικότερα της κρίσης του ευρώ στην Ευρώπη [8]. Και οι ερμηνείες αυτές συνοδεύονται από αντίστοιχες περιγραφές για τους «λαούς» των χωρών, που είτε υφίστανται την κρίση είτε την χρηματοδοτούν με δάνεια [9].

Επειδή δεν έχουμε ακόμη δεδομένα για τις υπόλοιπες χώρες του Νότου σε ό,τι αφορά την πολιτική αξιολόγηση των πολιτικών λιτότητας που επιβάλλονται για τη θεραπεία της κρίσης

χρέους, τα σχόλια θα περιοριστούν στη χώρα όπου αυτά τα δεδομένα υπάρχουν, δηλαδή στην Ελλάδα.

Η κύρια αιτία της πολιτικής αποσταθεροποίησης της μεταμνημονιακής Ελλάδας είναι αναμφίβολα η οικονομική. Τα μέτρα λιτότητας που συμφωνήθηκαν με τους δανειστές είναι τέτοιας έκτασης και δραστηρότητας, που όχι μόνον η καθημερινότητα, αλλά τα σχέδια ζωής εκατομμυρίων Ελλήνων ακυρώθηκαν μέσα σε πολύ λίγο χρόνο. Η λέξη «τσουνάμι» που έχει χρησιμοποιηθεί πρόσφατα από τον Έλληνα πρωθυπουργό για την απεικόνιση της ελληνικής κρίσης είναι από τις πιο πετυχημένες, επειδή είναι ρεαλιστική. Από την άλλη μεριά, η διαπλοκή της ελληνικής οικονομίας με τις αντίστοιχες των ευρωπαϊών εταίρων δημιούργησε φόβους αλλά και ισχυρά στερεότυπα, ακόμη και μίσος, εναντίον των Ελλήνων σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, καθώς οι πολίτες τους άρχισαν να αναρωτιούνται - και σε αυτό «βοήθησαν» ιδιαίτερα τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και ορισμένοι ευρωπαίοι πολιτικοί - τι σημαίνει για αυτούς προσωπικά η ελληνική κρίση. Πόσο εισόδημα θα χάσουν για να «σωθεί» η Ελλάδα και για ποιο λόγο πρέπει να χάσουν αυτό το εισόδημα, όταν η Ελλάδα εμφανίζεται ως βαρέλι δίχως πάτο, και κυρίως γιατί πρέπει να πληρώνουν εκείνοι για να ζουν οι Έλληνες διαρκώς πέρα από τις δυνατότητές τους.

Αν έτσι προσλαμβάνει ο μέσος πολίτης της Βόρειας Ευρώπης την ελληνική κρίση χρέους, δηλαδή ως πρόβλημα που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα από τους Έλληνες και που πρέπει να λυθεί από εκείνους που το προκάλεσαν και μόνο, αυτό σημαίνει ότι έχει ήδη αναδυθεί η βάση για την αναμόχλευση των στερεοτύπων του παρελθόντος τόσο από τη γερμανική [10], όσο και από την ελληνική [11] πλευρά.

Αυτό που τρία χρόνια σχεδόν μετά την εκδήλωση της απόσυρσης της εμπιστοσύνης των διεθνών χρηματαγορών απέναντι στην Ελλάδα - αλλιώς διατυπωμένο: μετά από την έναρξη της επίθεσης των «αγορών» εναντίον της χώρας - αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι ο πολιτικός φορέας (ΠΑΣΟΚ) που κέρδισε τις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 και σχημάτισε κυβέρνηση με άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, δεν μπορούσε τότε να διανοηθεί ότι η εκλογική του νίκη θα ισοδυναμούσε λίγους μήνες αργότερα με τον πολιτικό του θάνατο. Ο λόγος είναι απλός και έχει διατυπωθεί πολλές φορές από σημαίνοντα στελέχη του πρώην κυβερνητικού κόμματος: το βάρος που η τότε κυβέρνηση ανέλαβε να σηκώσει στους ώμους της ήταν δυσανάλογο για τις αντοχές της και γενικά πολύ μεγαλύτερο από εκείνο που τα κυβερνητικά κόμματα στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης είχαν συνηθίσει και άντεχαν

πολιτικά να σηκώνουν. Όταν αυτό έγινε αντιληπτό, το κόμμα αυτό δεν είχε ούτε την τόλμη, ούτε την πολιτική σοφία να προτείνει μια πολυκομματική κυβέρνηση που μετά την εκδήλωση της κερδοσκοπικής επίθεσης θα ήταν ίσως η πιο ενδεδειγμένη λύση για τη χώρα. Το πολιτικό αυτό σφάλμα οδήγησε στο να απωλέσουν την αξιοπιστία τους τόσο η κυβέρνηση - η οποία καθυσάχαζε τους πολίτες ότι η κατάσταση δεν είναι και τόσο τραγική - όσο και η αντιπολίτευση, η οποία εστίαζε μόνο στο πώς θα ανεβάσει με φόντο την κρίση τα εκλογικά της ποσοστά. Η αντιπολίτευση έχασε έτσι την ευκαιρία να δείξει ότι αισθάνεται την ανάγκη να συστρατευθεί σε μια κοινή προσπάθεια για την αποτροπή της πτώχευσης, η οποία θα ερχόταν αναγκαστικά είτε με τη μορφή της στάσης πληρωμών, είτε με τη μορφή της δραστηκής μείωσης των εισοδημάτων, και συνεπώς της αγοραστικής δύναμης του μέσου Έλληνα και ιδιαίτερα του οικονομικά αδύνατου.

Ο κανόνας, ότι όποιος διαχειρίζεται στην Ελλάδα αυτή την κρίση εντός του πλαισίου που του επιβάλλουν - για τους δικούς τους λόγους - οι δανειστές πεθαίνει πολιτικά, απειλεί πλέον όλα τα «συστημικά» κόμματα, ανεξαρτήτως του εάν αυτά είχαν στο παρελθόν εμπειρία διακυβέρνησης ή όχι. Οι πολίτες που προτιμούν «αντισυστημικά» κόμματα, καθώς βιώνουν πρωτόγνωρες και οδυνηρές επεμβάσεις της πολιτικής με τις οποίες μειώνεται πλαγίως (με τους έμμεσους φόρους), και ευθέως (με τις περικοπές των αποδοχών), το εισόδημά τους, χωρίς να βλέπουν ταυτόχρονα αντίστοιχες επεμβάσεις που να μειώνουν τις τιμές βασικών καταναλωτικών αγαθών (καθώς αυτές, με βάση τη φιλοσοφία του «συστήματος», διαμορφώνονται αυτόνομα από τις δυνάμεις της αγοράς και όχι της πολιτικής), βγάζουν το συμπέρασμα ότι οι «συστημικοί» διαχειριστές είναι ανίκανοι και κυνικοί, ότι δεν μπορούν και δεν θέλουν να νιώσουν την αγωνία του Έλληνα που φτωχαίνει και βρίσκεται σε απόγνωση. Τα στατιστικά επιχειρήματα των διαχειριστών δεν τους αγγίζουν και όσο αισθάνονται ότι θα βρίσκονται και αύριο εκτός νυμφώνος, ριζοσπαστικοποιούνται πολιτικά είτε προς τα αριστερά, είτε προς τα δεξιά. Ο μεταρρυθμιστικός λόγος των διαχειριστών της κρίσης - είτε ως απαίτηση από την πλευρά των δανειστών, είτε ως λογοδοσία από την πλευρά των κυβερνώντων - παύει να τους αφορά από τη στιγμή που αυτός συμπίπτει χρονικά με τη δική τους εξαθλίωση. Με αυτή την έννοια, η άποψη ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι ριζοσπαστικοποιούνται και εγκαταλείπουν τα παραδοσιακά κόμματα, επειδή αυτά έχουν απωλέσει τη δυνατότητα να ικανοποιούν πελατειακά αιτήματα [12], είναι από ένα σημείο και μετά προβληματική. Δεν υπάρχουν μόνον εξοργισμένοι Έλληνες, επειδή κόπηκαν (κάτι για το οποίο ούτως ή άλλως υπάρχουν ισχυρές αμφιβολίες) τα «ρουσφέτια», αλλά επειδή

υποχωρεί το έδαφος κάτω από τα πόδια τους, είτε είχαν την πρόθεση να ζητήσουν «ρουσφέτια», είτε όχι [13].

Αυτή είναι η βασική γεννήτρια του αντισυστημικού κλίματος ανάμεσα στους Έλληνες ψηφοφόρους, τρία χρόνια σχεδόν μετά το ξέσπασμα της κρίσης χρέους. Το γεγονός, μάλιστα, ότι προς τα ίδια αντισυστημικά κόμματα ή κόμματα με αντισυστημική ρητορική στρέφονται μαζί με τους «χαμένους» του μνημονίου και οι μέχρι χθες - και ίσως μέχρι σήμερα - προνομιούχοι του προηγούμενου καθεστώτος [14], δεν αλλάζει κάτι στον κανόνα ότι «όποιος διαχειρίζεται την κρίση χρέους στην Ελλάδα με τους όρους του Μνημονίου, κινδυνεύει να πεθάνει πολιτικά» και ότι ο θάνατός του ουσιαστικά εξαρτάται από τους αρχιτέκτονες των λεγόμενων πολιτικών λιτότητας.

ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΓΟΓΡΑΦΩΝ

Για τη διαμόρφωση του τύπου της «θεραπείας» που επιβλήθηκε στην πολιτική τάξη της Ελλάδας και δι' αυτής στους Έλληνες από τους δανειστές της, όταν οι διεθνείς «αγορές» απέσυραν την εμπιστοσύνη τους από την Ελλάδα, πρωτοστάτησε η γερμανική κυβέρνηση. Δεν ήταν η μόνη ευρωπαϊκή κυβέρνηση που επέμεινε σε μια επώδυνη συνταγή, αλλά εκείνη που με το ειδικό οικονομικό και πολιτικό βάρος της χώρας που εκπροσωπεί θα μπορούσε να οδηγήσει τους μικρότερους εταίρους, που κινούνται στη γερμανική σφαίρα επιρροής, σε μια πιο ισορροπημένη και φιλοευρωπαϊκή «θεραπεία». Είναι αυτή η σκληρή γραμμή της αδυσώπητης λιτότητας που άλλαξε το πολιτικό τοπίο στην Ελλάδα μετά το 2010. Όχι μόνο σε ό,τι αφορά την καθημερινότητα εκατομμυρίων Ελλήνων, αλλά παράλληλα την πολιτική και την κοινωνική ζωή [15]. Οι πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν εκβιαστικά στη χώρα ανέτρεψαν, όπως έδειξαν καθαρά οι δύο πρόσφατες εκλογικές αναμετρήσεις και όπως δείχνουν οι σημερινές δημοσκοπήσεις, τον πολιτικό προσανατολισμό πολύ μεγάλου μέρους του πολιτικού φάσματος, αποδυναμώνοντας δραματικά τα πολιτικά κόμματα που διαχειρίστηκαν την κρίση και συνεπώς ήταν υποχρεωμένα να δεχθούν τους εκβιασμούς των δανειστών, οι οποίοι απειλούσαν με την εναλλακτική λύση της επίσημης πτώχευσης, κάτι που θα μπορούσε να σημάνει και το τέλος του πολιτικού βίου των εν λόγω («συστημικών») κομμάτων.

Η πολιτική ελίτ της χώρας, συνηθισμένη στη διευθέτηση της συνηθισμένης ρουτίνας της «διανομής», βρέθηκε ξαφνικά μπροστά σε μια πολύ δύσκολη κατάσταση, την κρισιμότητα

της οποίας επέτειναν οι ερασιτεχνισμοί της ηγεσίας του κόμματος που κέρδισε τις εκλογές του Οκτωβρίου του 2011 αλλά και τα ανύπαρκτα αντανακλαστικά του ίδιου κόμματος (ΠΑΣΟΚ), καθώς επίσης η τακτική, εκείνη την περίοδο, του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης που έβλεπε τις δυσκολίες της κυβέρνησης να διαχειριστεί το πρόβλημα ως ευκαιρία για την εξασφάλιση εκ μέρους της πολιτικού κεφαλαίου και για αναρρίχηση στην εξουσία. Όταν το κόμμα αυτό (Νέα Δημοκρατία) προς το τέλος του 2011 αναγκάστηκε να αλλάξει στάση και προσχώρησε στη ρητορική των αναγκαίων θυσιών για τη «σωτηρία της χώρας», οι πολιτικές διαθέσεις του εκλογικού σώματος είχαν ήδη αλλάξει και οι τέσσερις περίπου στους δέκα Έλληνες είχαν αρχίσει να προσανατολίζονται σε «αντισυστημικά» - δηλαδή «αντιμνημονιακά» - κόμματα. Όχι επειδή αυτά πρότειναν κάποια ορθολογικότερη, κοινωνικά δίκαιη και κυρίως ρεαλιστική λύση, αλλά για δύο λόγους: επειδή τα όρια της «προσφοράς» των συστημικών κομμάτων είχαν εξαντληθεί - οι δανειστές δεν άφηναν κανένα περιθώριο για κάτι καλύτερο - και επειδή ένας αναδυόμενος «πατριωτισμός» των φτωχών και των εξαθλιωμένων δεν μπορούσε να συμβιβαστεί με την υποταγή σε γερμανικές συνταγές οι οποίες, εκτός των άλλων, εμπεριείχαν και ισχυρές δόσεις προσβολής και ύβρης απέναντι στους Έλληνες. Η δημόσια ανάγνωση και η δημόσια ερμηνεία της κρίσης χρέους από τους δανειστές - η οποία είναι πολύ διαφορετική από την ιδιωτική - δεν επέτρεψε σε πολλούς Έλληνες ψηφοφόρους να διακρίνουν χρησιμότητα και καλή διάθεση στη συνταγή των τελευταίων. Απέρριψαν όχι μόνο για οικονομικούς, αλλά και για «πατριωτικούς» λόγους τη συνταγή και μαζί με αυτή και τους εκτελεστές της.

Και εδώ γεννάται ένα μείζον πολιτικό και θεωρητικό ερώτημα:

Αν δεχθούμε το προφανές, το ότι δηλαδή οι πολιτικές διαχείρισης της κρίσης χρέους για την Ελλάδα που ουσιαστικά αποτελούν ένα μίγμα από μέτρα λιτότητας και «μεταρρυθμίσεις» νεοφιλελεύθερης κοπής, δεν είναι πρωτοβουλία της εγχώριας, ελληνικής πολιτικής ελίτ, αλλά επιβλήθηκαν σε αυτή από ισχυρούς εξωγενείς παράγοντες, τότε ποια είναι ακριβώς τα πολιτικά κίνητρα αυτών των παραγόντων, και ιδιαίτερα της Γερμανίας; Είναι δυνατόν να δεχθούμε ότι οι «δεξαμενές» της νεοφιλελεύθερης πολιτικής σκέψης στη χώρα αυτή, οι σύμβουλοι της ηγεσίας, είναι τόσο προκλητικά ανεπαρκείς, ώστε να μη μπορούν να σκεφτούν ότι παρόμοιες πολιτικές οδηγούν αναγκαστικά σε πολιτική και κοινωνική αποσταθεροποίηση της Ελλάδας, και συνεπώς της νοτιοανατολικής Ευρώπης; Είναι δυνατόν οι «σοφοί» να μην κατάφεραν να πείσουν τους ηγέτες της χώρας αυτής ότι τόσο δραστικές ανατροπές στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων δεν μπορούν να απορροφηθούν εύκολα από το «σύστημα» και

ότι οι πολίτες της χώρας αυτής δεν θα μείνουν πιστοί στις πολιτικές δυνάμεις που εκτελούν μια αντικοινωνική συνταγή «σωτηρίας», επειδή βρίσκονται με την πλάτη στον τοίχο;

Υπάρχουν τρία σενάρια που απαντούν στο παραπάνω ερώτημα, ίσως το πιο κρίσιμο ερώτημα που μένει μέχρι σήμερα αναπάντητο σε ό,τι αφορά την τρέχουσα γερμανική πολιτική για τη νοτιοανατολική Ευρώπη.

Σύμφωνα με **το πρώτο**, η «θεραπεία» που επέβαλε η γερμανική κυβέρνηση στην Ελλάδα είχε κυρίως εσωτερική χρησιμότητα. Με άλλα λόγια, η αυστηρότητα της Merkel, του Schäuble, του Rösler, του Söder και πολλών άλλων δημοσίων προσώπων στη Γερμανία μεταφράζεται σε ψήφους υπέρ των κομμάτων του κυβερνητικού συνασπισμού. Για να χρησιμοποιήσουμε μια έκφραση του Έλληνα Προέδρου της Δημοκρατίας [16], η Ελλάδα «μαστιγώθηκε» για να βγει ο κομματικός λογαριασμός του γερμανικού κυβερνητικού συνασπισμού. Σύμφωνα πάντοτε με το ίδιο σενάριο, η πολιτική αποσταθεροποίηση που προέκυψε για τη χώρα από την εφαρμογή των πολιτικών του «μνημονίου» υπήρξε μια παράπλευρη απώλεια που δεν είχε υπολογιστεί και δεν είχε ληφθεί υπόψη από τους σχεδιαστές των πολιτικών αυτών - εκ παραδρομής.

Σύμφωνα με **το δεύτερο σενάριο**, η επιβολή σκληρών όρων δανεισμού στην Ελλάδα σχετίζεται με ένα γενικότερο σχέδιο της Γερμανίας για πολιτική ηγεμονία στην Ευρώπη [17], με την έννοια ότι επιδίωξη της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας είναι να συνδέσει τη βοήθεια προς τις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου με την επιβολή γερμανικών όρων στη νέα Ευρώπη της μετά την κρίση εποχής. Με βάση αυτή τη λογική, οι εξαρτημένες οικονομικά χώρες θα συναινέσουν εξ ανάγκης στις γερμανικές πολιτικές δανεισμού, προκειμένου να «σωθούν» οι ίδιες μέσω της «σωτηρίας» της πολιτικής τάξης που επιχειρεί την (τρόπος του λέγειν) διαπραγμάτευση με τους δανειστές.

Σύμφωνα με **το τρίτο σενάριο**, μια μερίδα της πολιτικής και οικονομικής ηγεσίας σε χώρες λ. χ. όπως η Ολλανδία, η Γερμανία και η Φινλανδία επιχειρήσε από κοινού και με συντονιστή τη γερμανική κυβέρνηση να δοκιμάσει στην πράξη την ιδέα της δημιουργίας μιας μικρότερης Ευρωζώνης, η οποία θα περιλαμβάνει μόνο τις χώρες με σταθερές και εύρωστες οικονομίες. Επομένως η κρίση των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένα «τεστ αντοχής» των σημερινών εθνικών οικονομιών της Ευρωζώνης και ταυτόχρονα ως ένα τεστ ανίχνευσης της «μεταρρυθμιστικής βούλησης» των πολιτικών ηγεσιών των

δοκιμαζόμενων χωρών να υιοθετήσουν στοιχεία του οικονομικού μοντέλου των χωρών του ευρωπαϊκού Βορρά.

Ποιο από τα τρία αυτά σενάρια βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα; Υπάρχει κάτι που να μας κάνει να πιστεύουμε με σχετική βεβαιότητα ότι από τα τρία εκείνο που βρίσκεται πιο κοντά στην πραγματικότητα είναι το τελευταίο;

ΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

Η απάντηση είναι αρνητική. Δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι το επικρατέστερο σενάριο είναι η προσπάθεια αναδιάταξης της Ευρωζώνης με τη Γερμανία να παίζει μελλοντικά στη συρρικνωμένη πλέον νομισματική ένωση πολύ πιο δραστικό ρόλο από ό,τι παίζει ήδη σήμερα. Υπάρχουν, όμως, ισχυρές ενδείξεις ότι αυτό τα σενάρια είναι βάσιμο και ότι όσοι υποστήριζαν την ύπαρξή του δεν εξέφραζαν απλώς τον συνηθισμένο αντιγερμανισμό του ευρωπαϊκού Νότου, όπως έχει γραφεί από ορισμένους [18]. Ποιες είναι αυτές οι ενδείξεις;

Η πρώτη είναι η ανεξήγητη - αν αποκλείσει κανείς αυτό το σενάριο - επιμονή της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας, προσωποποιημένης στη γερμανίδα καγκελάρια ως συνισταμένης των τάσεων του κυβερνητικού συνασπισμού εξουσίας, να επιβάλει μια από τις χειρότερες «θεραπείες» για την ελληνική κρίση χρέους, δηλαδή μέτρα για τον περιορισμό του ελλείμματος και την περιστολή των κρατικών δαπανών που αποσταθεροποίησαν την ελληνική κοινωνική και πολιτική κατάσταση πραγμάτων. Η επιμονή αυτή ήταν και παραμένει πολύ συστηματική και συνεπής για να αποδοθεί σε «λάθος εκτίμηση» της ελληνικής κατάστασης από τους τεχνοκράτες του Βερολίνου ή μόνο στον «εγκλωβισμό» της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας στις ισχυρές αντιευρωπαϊκές τάσεις που παρατηρούνται σήμερα στη γερμανική κοινή γνώμη.

Η δεύτερη σχετίζεται με τις διαρκείς παρεμβάσεις πολιτικών και οικονομικών παραγόντων, κατά κανόνα αξιωματούχων, ισχυρών ευρωπαϊκών κρατών οι οποίοι προκαταλαμβάνουν την αποτυχία οποιουδήποτε προγράμματος «βοήθειας» για την Ελλάδα και οι οποίοι προτείνουν μονότονα μία και μόνη λύση: την όσο το δυνατόν ταχύτερη έξοδο της χώρας από την Ευρωζώνη για να απαλλαγεί το ευρώ από μία διαρκή πληγή και οι βορειοευρωπαίοι φορολογούμενοι από μια διαρκή και άσκοπη αιμορραγία. Η κεντρική ιδέα των παρεμβάσεων αυτών είναι ότι η Ελλάδα αποτελεί ήδη μια χαμένη υπόθεση [19].

Η τρίτη ένδειξη αφορά το γεγονός ότι ισχυρή μερίδα των γερμανικών μέσων ενημέρωσης εκδήλωσε από την αρχή της κρίσης, και πριν ακόμη προκύψει η «θεραπεία» των μνημονίων, μια πολύ έντονα αρνητική στάση απέναντι στην Ελλάδα και τους Έλληνες εν γένει ως εταίρους στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το κεντρικό μήνυμα αυτής της αρθρογραφίας ήταν ότι οι Έλληνες είναι μια ειδική περίπτωση σε όλες τις διαστάσεις: οικονομική, πολιτική, πολιτισμική. Σύμφωνα με τη θέση αυτή, η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση - πολύ περισσότερο, στην Ευρωζώνη - υπήρξε πολιτικό σφάλμα που πρέπει τώρα να διορθωθεί, προκειμένου να προχωρήσει μπροστά η Ευρώπη, χωρίς «βαρίδια». Το βασικό εργαλείο για τη διατύπωση αυτού του μηνύματος ήταν (και παραμένει) η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε για την περιγραφή της Ελλάδας και των Ελλήνων. Δεν πρόκειται, όπως παλιότερα με την κριτική στον κομμουνισμό, για το λεξιλόγιο της κριτικής ενός συστήματος, μιας προβληματικής προσωπικότητας ή μιας διεφθαρμένης ελίτ, αλλά για ένα εθνοτικό λεξιλόγιο περιγραφής των Ελλήνων συλλήβδην ως τύπο ανθρώπου. Το νέο αυτό για τα γερμανικά μεταπολεμική δεδομένα λεξιλόγιο αποτελεί το γλωσσικό ένδυμα μιας ιδεολογικής τάσης για εθνοτική σκέψη στη γερμανική κοινή γνώμη, τάση όμως που είναι κοινή με αντίστοιχες και σε άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες του Βορρά. Αν η γλώσσα με την οποία διεκπεραιώθηκε και διεκπεραιώνεται η επίθεση [20] εναντίον της Ελλάδας και των Ελλήνων συλλογικά έμοιαζε αδιανόητη πριν από λίγα χρόνια, μετά την ελληνική κρίση χρέους όχι μόνο αποτολμήθηκε η χρήση της, με πρόσχημα την ελευθερία του λόγου - κάτι που ακόμη, ευτυχώς, δεν ισχύει για άλλες συλλογικότητες με επίσης πολύ δύσκολη ιστορία με το γερμανικό κράτος και τα όργανά του - αλλά έγινε απολύτως συντονισμένα, δίνοντας την εντύπωση ότι υπάρχει «πολιτικός μαέστρος» που κρατά τη μπαγκέτα της δημοσιογραφικής ορχήστρας. Το «καψόνι» στην Ελλάδα, αν με την έννοια αυτή αποδώσουμε στην Ελληνική τον όρο «Griechnland-Bashing», υπήρξε πολύ συστηματικό και συντονισμένο για να δεχθούμε ότι προέκυψε τυχαία.

Είναι κυρίως αυτό το τελευταίο που μας οδηγεί στο να δεχθούμε ότι το τρίτο από τα σενάρια που κυκλοφορούν για τη γερμανική στάση απέναντι στην ελληνική κρίση χρέους ίσως είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα σε σύγκριση με τα άλλα δύο, χωρίς να αποκλείεται ότι τα άλλα δύο δεν υπηρετούνται από αυτό. Προφανώς υπηρετούνται.

Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ

Ακόμη και ένας περιστασιακός αναγνώστης του γερμανικού τύπου θα βίωνε προς τα τέλη του 2009 ένα ισχυρό σοκ διαβάζοντας τα ρεπορτάζ, τις αναφορές και τις αναλύσεις πολλών αρθρογράφων για την Ελλάδα και τους Έλληνες, αναφορές που άλλοτε με μεγαλύτερη και άλλοτε με μικρότερη ένταση επαναλαμβάνονται και ανακυκλώνονται μέχρι σήμερα.

Το πρώτο στοιχείο του σοκ είναι ότι τα δημοσιεύματα έμοιαζαν συντονισμένα, δεν ήταν τυχαία. Είχε κανείς την αίσθηση ότι ισχυρή μερίδα της γερμανικής πολιτικής ελίτ επιχειρούσε να καθιερώσει έναν συγκεκριμένο λόγο περί Ελλήνων και ότι οι αρθρογράφοι λίγο - πολύ προσάρμοζαν το ύφος και το περιεχόμενο των κειμένων τους σ' αυτή τη γραμμή. Ήταν η εποχή που ξεκινούσε μια επίθεση όχι μόνον ενός - όπως πολύ πρόχειρα επιχειρήθηκε να παρουσιαστεί αργότερα μέσω της συσχέτισης μόνον της εφημερίδας Bild με τον ανθελληνικό λόγο - αλλά πολλών μέσων, έντυπων και ηλεκτρονικών, κεντρικών και περιφερειακών, σοβαρών και εντυπωσιοθηρικών, εναντίον των Ελλήνων συλλήβδην, στα πλαίσια μιας εθνοτικής ερμηνείας της κρίσης, μιας ερμηνείας που βλέπει τις αιτίες της κρίσης χρέους στον χαρακτήρα των Ελλήνων. Ήταν μια προδρομική εκδοχή του «όλοι μαζί τα φάγαμε», αλλά σε δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο: όλοι μαζί τα φάγατε, γιατί ανήκει στο χαρακτήρα σας να τα τρώτε... [21]

Ο εθνοτικός λόγος περί Ελλήνων ήταν το δεύτερο στοιχείο του σοκ. Χαρακτηρολογικές αφηγήσεις ακούει κανείς στα καφενεία, πραγματικά και τηλεοπτικά. Αλλά λόγο για τους εθνικούς χαρακτήρες από επίσημα χείλη, από διάσημους οικονομολόγους, από σημαίνοντα πολιτικά στελέχη, από σοβαρούς τηλεπαρουσιαστές σε μια χώρα που ακόμη διαχειρίζεται ένα πολύ βαρύ παρελθόν με τον εθνοτικό λόγο ως καθεστωτικό λόγο την περίοδο 1933-1945, δεν περίμενε ομολογουμένως να ακούσει κανείς από επίσημα γερμανικά χείλη. Μέχρι την πτώση του τείχους ακόμη και η λέξη πατρίδα ήταν περίπου απαγορευμένη στον δυτικογερμανικό δημόσιο λόγο, εξ αιτίας της κατάχρησης της ιδέας και της λέξης από τους ναζί. Στην ανατολική πλευρά την άκουγε κανείς πιο συχνά, αλλά πάντοτε συνοδευόμενη από το επίθετο σοσιαλιστική. Το τείχος έπεσε το 1989 και μαζί με αυτό έπεσαν και αρκετά ταμπού. Η λέξη Deutschland άρχισε να επανεμφανίζεται στο προσκήνιο, δειλά στην αρχή, μέχρι που αντικατέστησε το υποκατάστατο BRD αργότερα. Ακόμη και η πιο απαγορευμένη λέξη της ψυχροπολεμικής περιόδου, το επίθετο “national”, άρχισε να κάνει την εμφάνισή του και να διεκδικεί επαξίως τη θέση του δίπλα στο συνθετικό bundes- όταν γίνεται λόγος για εθνικά

προγράμματα, πλάνα και επιτροπές. Η αίσθηση που είχε κανείς μετά την ένωση των δύο γερμανικών κρατών ήταν ότι τα είδωλα και οι γλωσσικές (ιδεολογικές) συμβάσεις του ψυχρού πολέμου άρχισαν να ξεφτίζουν, με μία εξαίρεση: τον λόγο περί Εβραίων. Αρνητικές αναφορές στους Εβραίους ως λαό, αλλά και κριτική στις πολιτικές του κράτους του Ισραήλ συνεχίζουν να είναι απαγορευμένα στη σημερινή Γερμανία, τουλάχιστον στην κεντρική σκηνή [22].

Το τρίτο σημείο του σοκ είναι ότι οι αναφορές για τους Έλληνες και την Ελλάδα με αφορμή την κρίση χρέους, οι οποίες ξεκίνησαν στα τέλη του 2009 από τη Γερμανία και μετά απλώθηκαν σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, θύμιζαν ως προς τη δομή και τη γλώσσα τον γερμανικό αντισημιτικό λόγο του παρελθόντος. Τούτο αφορά τόσο τα ίδια τα κείμενα που έχουν δημοσιευθεί μέχρι σήμερα, αλλά και τον σχολιασμό που επεφύλασσαν στα κείμενα οι αναγνώστες τους μέσω του διαδικτύου. Η εικόνα του Έλληνα δέχθηκε μέσα από χιλιάδες εχθρικά άρθρα και σχόλια μια πρωτόγνωρη στη μεταπολεμική Ευρώπη επίθεση, η οποία δεν άγγιζε απλώς τα όρια του ρατσισμού: ήταν προϊόν φυλετικής σκέψης. Όχι από χείλη αμόρφωτων, απαιδευτων ανθρώπων, αλλά από επίσημα χείλη και αντίστοιχες γραφίδες. Ήταν ένας ανθελληνικός λόγος των καλλιεργημένων. Γερμανικές φωνές που πήγαν κόντρα σ' αυτό το ρεύμα υπήρξαν, αλλά ήταν πολύ λίγες.

Η υπόθεση ότι ένα τμήμα της γερμανικής πολιτικο-οικονομικής ελίτ έπαιξε μετά το 2009 με την ιδέα του εξαναγκασμού της Ελλάδας σε έξοδο από την Ευρωζώνη με παράλληλη αναδόμηση της νομισματικής ένωσης, δεν μοιάζει πλέον και τόσο τραβηγμένη. Ούτε φαίνεται τώρα υπερβολική η υπόθεση ότι μέσω της επίθεσης εναντίον των Ελλήνων επιχειρήθηκε μια μοντέρνα παιδαγωγική του δέους, τόσο προς την ίδια την Ελλάδα, όσο και προς άλλες χώρες του Νότου, με στόχο την αποδοχή από τις κοινωνίες, μέσω του εκφοβισμού, μέτρων που βελτιώνουν ίσως τους οικονομικούς δείκτες προς την κατεύθυνση της κατηγορικής προσταγής των «αγορών», αλλά δημιουργούν κοινωνικά ναύαγια και πριονίζουν την ίδια την κοινωνική συνοχή και αποσταθεροποιούν πολιτικά τη νοτιοανατολική Ευρώπη.

Από πλευράς περιεχομένου, η κυρίαρχη τάση στη γερμανική αρθρογραφία αφηγείται την οικονομική κατάρρευση της Ελλάδας ως πολιτισμική παρακμή. Σ' αυτή την αφήγηση, όλες οι άλλες παράμετροι είναι ομαλές, εκτός από τους Έλληνες που είναι απροσάρμοστοι και τριτοκοσμικοί, μη Ευρωπαίοι. Η λέξη Έλληνας χρησιμοποιείται αδιακρίτως για ο,τιδήποτε είναι ελληνικό: το πολιτικό σύστημα της χώρας, η οικονομική ελίτ, διεφθαρμένοι

αξιωματούχοι, πρακτικές μικρής και μεγάλης διαφθοράς στην καθημερινή ζωή, εικονικές συντάξεις, φακελάκι, αναρχικοί και απεργίες. Το πιο συνηθισμένο ουσιαστικό που συνοδεύει τις περιγραφές για την Ελλάδα στη γερμανική αρθρογραφία είναι η λέξη χάος. Οι δομές εξαφανίζονται. Το οικονομικό και το πολιτικό σύστημα δεν είναι τα κατ' εξοχήν αντικείμενα της κριτικής. Ακόμη και όταν ασκείται κριτική στο σύστημα, αυτή δεν εστιάζει στις στρεβλές δομές, σε ομάδες προνομιούχων που υπερασπίζονται συγκεκριμένα συμφέροντα με ή χωρίς την κρίση. Εστιάζει στο γεγονός ότι οι δομές και τα συστήματα είναι ελληνικά. Και ως τέτοια δεν είναι δυνατόν να είναι καλύτερα. Οι Έλληνες εμφανίζονται συλλήβδην ως λαός παρασιτικός, που ζει εις βάρος των εργατικών και προνοητικών λαών του Βορρά, που δεν παράγει πλέον τίποτε αξιόλογο, που εξαπατά τους εταίρους στην Ευρώπη και - σαν να μην έφταναν όλα αυτά - που εδώ και δεκαετίες ζει πέρα από δυνατότητές του, με τα χρήματα των δανειστών. Και το χειρότερο απ' όλα: αντί να δείχνει ευγνωμοσύνη που τον βοηθάμε με το μνημόνιο τώρα που έχει ανάγκη, συμπεριφέρεται με αχαριστία θυμίζοντάς μας διαρκώς τις ευθύνες μας για το Ολοκαύτωμα.

Οι εγχώριοι πολλαπλασιαστές των βορειοευρωπαϊκών ετεροπροσδιορισμών του Έλληνα υιοθέτησαν αυτά τα στερεότυπα και τα αναπαρήγαγαν για να εμπεδώσουν ακόμη περισσότερο το μήνυμα ότι για την κρίση χρέους ευθύνονται αποκλειστικά οι Έλληνες [23]. Εμφανίστηκαν λ.χ. στο προσκήνιο επίσημοι αξιωματούχοι που έδιναν συνεντεύξεις για μάθει η Ευρώπη πόσοι έπαιρναν παράνομα εικονικά βοηθήματα στη Ζάκυνθο, αλλά και ανεπίσημοι που έκαναν κριτική στην τρόικα ότι δεν είναι αρκετά ανάλητη, όσο χρειάζεται ειδικά για τους Έλληνες, που μόνο με εξωτερική πίεση μπορούν να διορθωθούν. Στο ήδη γκρίζο χρώμα της γερμανικής ελληνογραφίας δεν δίσταζαν κάποιοι να προσθέτουν κι άλλο μαύρο. Και εδώ υπάρχει ένα καίριο παιδαγωγικό ερώτημα: Πώς μπορεί να ανατραφεί μια νέα γενιά Ελλήνων μέσα σε ένα κλίμα στιγματισμού, εξωτερικού και εσωτερικού, της συλλογικής τους αυτοεικόνας; Με τι θετικό από την πατρίδα τους θα ταυτιστούν τα Ελληνόπουλα μέσα σε αυτόν τον ορυμαγδό των ανθελληνικών περιγραφών; Και τι γίνεται με τις ελληνογερμανικές σχέσεις;

Οι εθνοτικές αναγνώσεις της κρίσης, οι ερμηνείες που βλέπουν τις αιτίες της στον εθνικό χαρακτήρα των Ελλήνων, δεν είναι απλώς λανθασμένες. Είναι παιδαγωγικά επικίνδυνες. Η οικονομική κρίση που βιώνει και θα βιώνει ακόμη η χώρα δεν οφείλεται στον «χαρακτήρα» των κατοίκων της. Είναι εξόχως προσβλητικό να εκπέμπει κανείς στη συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων, οι οποίοι δεν έφτασαν να ζήσουν ποτέ όπως ο μέσος Ευρωπαίος

πολίτης, το μήνυμα ότι έζησαν σαν πλούσιοι, ενώ ήταν φτωχοί. Όλες οι δικτατορίες - συμπεριλαμβανομένης της δικτατορίας των «αγορών» - επιδιώκουν να αναδειχθούν σε καθεστώτα αλήθειας για τους υπηκόους τους. Δεν είμαστε όμως υποχρεωμένοι να δεχθούμε ως αλήθεια την εκδοχή των οπαδών του νεοφιλελευθερισμού για τα ελληνικά πράγματα. Οι περισσότεροι Έλληνες - γιατί υπάρχουν και μερικοί που όχι μόνο δεν πλήττονται από την κρίση αλλά, όπως σε κάθε δύσκολη εποχή, πλουτίζουν από αυτήν - υφίστανται σήμερα τις συνέπειες μιας αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην οικονομική λογική, των «αγορών», και μιας εθνικής οικονομίας άκρως εξασθενημένης, εξ αιτίας των διαχρονικών συμπεριφορών μιας πολιτικής ελίτ που δεν κατάφερε να θωρακίσει τη χώρα απέναντι στην επιθετική διάθεση του σύγχρονου διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στο βαθμό που η ελίτ αυτή προκύπτει από την πολιτική συμπεριφορά των Ελλήνων, είναι σαφές ότι πρέπει να αποδεχθούμε το μερίδιο της ευθύνης που μας αναλογεί, επειδή δεν θελήσαμε ή δεν μπορούσαμε να την αντικαταστήσουμε. Αλλά η νέα γενιά δεν έχει ευθύνη. Από τη σκοπιά των «αγορών», η ευθύνη είναι εξ ορισμού συλλογική: θα την πληρώσουν οι οικονομικά αδύναμοι Έλληνες γενικώς, και περισσότερο από όλους αυτοί που δεν έχουν καμία ευθύνη: οι νέοι.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΑΚΟΜΑ ΠΑΙΧΤΕΙ

Δεν είναι γνωστό τι πρόκειται να συμβεί αν οι Έλληνες αποφασίσουν να αναθέσουν στις επόμενες εκλογές τη διαχείριση της κρίσης σε «αντισυστημικούς» διαχειριστές που θα επιχειρήσουν να θέσουν τη μελλοντική διαχείριση εκτός του σημερινού πλαισίου ή και κόντρα σε αυτό. Μπορούμε όμως να φανταστούμε ότι όχι μόνο η φτώχεια των Ελλήνων θα ενταθεί σε μια τέτοια περίπτωση, αλλά και ότι είναι πολύ πιθανό η κοινωνική αποσταθεροποίηση να λάβει τέτοιες μορφές που να μην είναι πλέον αντιστρέψιμη. Βεβαίως σε μια τέτοια περίπτωση ορισμένοι από τους σημερινούς ευρωπαίους πρωταγωνιστές της δανειστικής πολιτικής θα δηλώσουν ότι υπεύθυνοι για το χάος είναι οι ίδιοι οι Έλληνες, με τον ίδιο περίπου τρόπο που δηλώνουν σήμερα ότι το οικονομικό πρόβλημα των χωρών του Νότου προκλήθηκε από τις ίδιες τις χώρες του Νότου και οι χώρες αυτές πρέπει να το λύσουν από μόνες τους με δικά τους μέσα.

Κάθε λογικός και απροκατάληπτος άνθρωπος γνωρίζει, όμως, ότι δεν μπορείς να φορτώνεις έναν γάιδαρο με περισσότερο βάρος από εκείνο που μπορεί να αντέξει και ότι οι πειραματισμοί με το ζώο για να διαπιστωθεί πόσο βάρος τελικά μπορεί να αντέξει χωρίς να καταρρεύσει, είναι επικίνδυνοι. Προς το παρόν ο γάιδαρος ζορίζεται πολύ, αλλά δεν έχει

καταρρεύσει, ακόμη σέρνεται στην ανηφόρα. Είναι όμως βέβαιο ότι θα γονατίσει και θα τα στηλώσει, αν ο νοικοκύρης δεν αφαιρέσει μέρος από τη σαβούρα που κουβαλάει το τετράποδο.

Την ευθύνη για την τελευταία φάση της ελληνικής τραγωδίας θα τη φέρει εκείνος που, ενώ θα μπορούσε να ελαφρύνει το φορτίο του γαϊδάρου για να συνεχιστεί η πορεία, δεν το κάνει. Όχι γιατί δεν βλέπει τι πρέπει να κάνει, αλλά επειδή δεν φαίνεται να καίγεται και τόσο για το ζώο. Μπορεί, λέει, να ζήσει και χωρίς αυτό. Όταν πάνω από το 70% της γερμανικής κοινής γνώμης έχει διαπαιδαγωγηθεί - από ποιους άραγε - να επιθυμεί την Ελλάδα εκτός Ευρωζώνης, επειδή, αν μείνει εντός, θα τη φορτώνεται εις το διηνεκές ο γερμανός φορολογούμενος, η ευρωπαϊκή ιδέα αλλά και η ορθολογική σκέψη στη χώρα αυτή έχει καταρρεύσει. Διότι μια τέτοια κοινή γνώμη έχει ήδη μετεξελιχθεί στον καλύτερο σύμμαχο των «αγορών» που από τη δική τους πλευρά βλέπουν ότι τα κέρδη ανεβαίνουν, όσο δεν υπάρχει σταθερή και ισχυρή βούληση να σωθεί ο γάιδαρος.

Και αυτό είναι το πραγματικό πρόβλημα στη σημερινή, κάθε άλλο παρά ενωμένη, Ευρώπη: το αντιευρωπαϊκό κλίμα που ενισχύεται στις κοινωνίες του Βορρά, και κυρίως στη Γερμανία. Το κλίμα αυτό ουσιαστικά «απαγορεύει» σε πολιτικούς φορείς των χωρών αυτών να αναδιατάξουν τις πολιτικές δανεισμού έναντι των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, αν θέλουν να επιβιώσουν πολιτικά και, πολύ περισσότερο, να επικρατήσουν στις εκλογικές αναμετρήσεις. Και την γερμανική κοινή γνώμη δεν τη διαμορφώνει ούτε ο «εθνικός χαρακτήρας» των Γερμανών, ούτε οι εμπειρίες της Βαϊμάρης. Τη διαμορφώνει ο χώρος των μέσων μαζικής επικοινωνίας, η επικοινωνιακή πολιτική της Bild, του Focus και της Welt, για να αναφέρω τρία μόνο ενδεικτικά παραδείγματα [24].

Οι απλουστευτικές ερμηνείες για την κρίση χρέους στον ευρωπαϊκό Νότο, και κυρίως οι ερμηνείες με εθνικό περιεχόμενο, σύμφωνα με τις οποίες η υπερχρέωση της Ελλάδας οφείλεται στην τάση των Ελλήνων να είναι ανεύθυνοι και να ζουν πέρα από τις δυνατότητές τους με δανεικά, ενεργοποίησαν στη Γερμανία και σε άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες απολύτως ξεπερασμένα και άκρως αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις για τους Έλληνες, τα οποία με τη σειρά τους περιορίζουν σημαντικά τους πολιτικούς ελιγμούς ηγετών και κομμάτων ευρωπαϊκών χωρών για μια πολιτική αντιμετώπισης της ελληνικής κρίσης χρέους που να διασφαλίζει τη συνοχή της Ελλάδας αλλά και της Ευρώπης. Επιθετικές «κοινές γνώμες» στη βόρεια ζώνη της Ευρώπης ενισχύουν εκείνες τις πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις που

τάσσονται υπέρ μιας αναδόμησης της Ευρωζώνης με κριτήριο την ευρωστία των οικονομιών που την συνθέτουν.

Ο οικονομικός εθνικισμός του ευρωπαϊκού Βορρά χρησιμοποίησε για την ανάπτυξη των επιχειρημάτων του μια γλώσσα που όλοι είχαμε πιστέψει ότι ανήκει στο χρονοντούλαπο της Ιστορίας: τη γλώσσα του εθνοτικού λαϊκισμού [25]. Αποδείχθηκε ότι η εκτίμηση αυτή ήταν λανθασμένη. Στην πρώτη σοβαρή οικονομική απειλή που αντιμετώπισε η Ευρώπη στην πρόσφατη ιστορία της, αποδείχτηκε ότι δεν διαθέτει ούτε τις δομές, ούτε τις προσωπικότητες που θα μπορούσαν να παραμερίσουν τις διαλυτικές τάσεις και τους ανταγωνισμούς των εθνικών οικονομιών μέσα στην ίδια την Ευρώπη.

Η μορφή που θα λάβει η τελευταία φάση του δράματος της ελληνικής κρίσης χρέους - παραμονή στην Ευρωζώνη και τριτοκοσμικές συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα ή έξοδος από την Ευρωζώνη και ακόμη πιο τριτοκοσμικές συνθήκες για τους πολίτες της χώρας - θα σημαίνει και στις δύο περιπτώσεις κοινωνική και πολιτική αποσταθεροποίηση της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το γεγονός ότι οι ηγεσίες σημαντικών - για τη διαμόρφωση της πολιτικής δανεισμού της Ελλάδας - χωρών δεν έχουν «σκεφτεί» το ενδεχόμενο της αποσταθεροποίησης, είναι πολιτικά ανεξήγητο. Αντιθέτως, εξηγείται καλύτερα, γιατί φαίνεται σαν να μη το έχουν «σκεφτεί», αν υποθέσουμε ότι δεν το έχουν αποκλείσει. Και το δράμα των Ελλήνων είναι ότι βρίσκονται για ιστορικούς λόγους σε μια Ένωση, της οποίας τα ισχυρότερα μέλη δεν αποκλείουν την αποσταθεροποίηση της ελληνικής κοινωνίας, την οποία μάλιστα προς το παρόν τουλάχιστον έχουν την πολυτέλεια να προκαλούν.

Την έχουν όμως πράγματι; Εδώ μάλλον φαίνεται να υπερεκτιμούν τις δυνάμεις τους [26]. Δεν είναι η πρώτη φορά. Ο πειραματισμός με την Ελλάδα θα σταματήσει μόνο, μόλις η χώρα μπορέσει και ενταχθεί σε μια ευρύτερη συμμαχία για μια λιγότερο μονεταριστική και περισσότερο πολιτική Ευρώπη. Αν δεν υπάρξει αυτή η συλλογική ανάσχεση του γερμανικού νεοφιλελευθερισμού, η ελληνική τραγωδία είναι αναπόφευκτη: μέσα ή έξω από την Ευρωζώνη.

Παραπομπές

[1] Beck, U.: Weltrisikogesellschaft. Auf der Suche nach der verlorenen Sicherheit. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2007.

[2] Βλ. Asiye Öztürk στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/000.html>

[3] Βλ. http://www.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_kathpolitics_1_14/09/2012_46...

[4] Βλ. <http://www.nytimes.com/2011/10/07/opinion/krugman-confronting-the-malefa...>

[5] Βλ <http://www.taz.de/Das-Potenzial-der-Occupy-Bewegung/!80859/>

[6] Ειδικά σε ό,τι αφορά τις τράπεζες, η πολιτική αναίρεσε το δόγμα της «ελευθερίας των αγορών από τις ρυθμίσεις της πολιτικής» και προσχώρησε σε κάτι εντελώς διαφορετικό, δηλαδή εφάρμοσε πολιτικές επαναχρηματοδότησής τους με πόρους των φορολογουμένων. Αυτή τη μεταστροφή ονομάζει επιτυχώς ο Ulrich Beck “κρατικό σοσιαλισμό για τους πλούσιους” (<http://www.taz.de/Das-Potenzial-der-Occupy-Bewegung/!80859/>). Για τα γνωρίσματα αυτού του «νέου» καπιταλισμού βλ. επίσης Edward Luttwak Αχαλίνωτος καπιταλισμός, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 2003. Για την επιθετικότητα των ελίτ μέσα στο νεοφιλελεύθερο καθεστώς ο Γερμανός κοινωνιολόγος Wilhelm Heitmeyer χρησιμοποίησε προσφυώς τον όρο «ταξική πάλη από τα πάνω» (βλ. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-82995572.html>)

[7] Η θέση αυτή δεν εκφράζεται μόνο από ελληνικά έντυπα και Έλληνες σχολιαστές. Μια ολόκληρη «σχολή σκέψης» έχει δημιουργηθεί με επίκεντρο τη διαχείριση της ελληνικής κρίσης χρέους από τους ευρωπαίους εταίρους, και κυρίως από τη Γερμανία. Άρθρα κριτικών Γερμανών σχολιαστών, οικονομολόγων και άλλων, έχουν επισημάνει από καιρό αυτό το γεγονός (βλ. λ.χ. <http://www.sueddeutsche.de/kultur/gedicht-von-guenter-grass-zur-griechen...>), το ίδιο και έντυπα πέραν του Ατλαντικού (βλ. ενδεικτικά <http://www.nytimes.com/2011/11/06/business/global/europes-two-years-of-d...>)

[8] Ο πυρήνας της ερμηνείας αυτής είναι ότι οι Έλληνες ζούσαν πέρα από τις δυνατότητές τους, καταναλώνοντας περισσότερα από όσο παρήγαγαν. Η θέση αυτή δεν εκφράζεται στο γερμανικό τύπο μόνο από το συντηρητικό φάσμα του πολιτικού και του πνευματικού κόσμου (βλ. π. χ. Karl Brenke Nötige Modernisierung der griechischen Wirtschaft: eine Herkulesaufgabe, στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/003.html>). Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα αυτής της ερμηνείας μπορεί να δει κανείς σε άρθρο του

Thilo Sarrazin στην εφημερίδα Frankfurter Allgemeine με τίτλο «Griechen, Euro und die deutsche Schuld» (<http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/gastbeitrag-von-thilo-sarrazin...>). Η ερμηνεία που δίνει ο Sarrazin περιέχει τα κεντρικά σημεία του δημόσιου λόγου περί ελληνικής κρίσης στη Γερμανία, δηλαδή την εικόνα στη συνείδηση του μέσου Γερμανού πολίτη για το τι συμβαίνει στην Ελλάδα και γιατί, αλλά και για το ποια είναι η σωστή λύση του προβλήματος. Για έναν κριτικό σχολιασμό αυτής της ερμηνείας βλ. <http://www.aixmi.gr/index.php/oixaramofaides-tis-europis-ratsismos-agana...>

[9] Η επισήμανση λ.χ. του Στεργίου ότι στις ελληνικές περιγραφές της κρίσης δεσπόζει η ερμηνεία πως η αιτία της βρίσκεται στους δανειστές της χώρας (βλ. Andreas Stergiou Anatomie eines Niedergangs? Griechenland und die Europäische Union, στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/007.html>) είναι ακριβής, αλλά αυτό από μόνο του δεν αποκλείει το γεγονός η εν λόγω ερμηνεία να είναι και ορθή.

[10] Βλ. <http://www.aixmi.gr/index.php/oixaramofaides-tis-europis-ratsismos-agana...> Τα γερμανικά στερεότυπα για τους Έλληνες δεν είναι καινούργια, ορισμένα μάλιστα από αυτά συνδέονται με οδυνηρές εμπειρίες του σχετικά πρόσφατου παρελθόντος, βλ. λ.χ. Hagen Fleischer, Die „Viehmenschen“ und das „Sauvolk“, in: Wolfgang Benz et al. (Hrsg.), Kultus – Propaganda – Öffentlichkeit, Berlin 1998, σελ. 135-169.

[11] Ενδεικτικά ως προς αυτό είναι τα κείμενα των εκπομπών του δημοσιογράφου του Real FM Γιώργου Τράγκα.

[12] Βλ. Heinz Richter Politische Kultur in Griechenland, Parlament, Nr. 35-37, 2012, στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/005.html>.

[13] Είναι με αυτή την έννοια που η κρίση λειτούργησε ως γεννήτρια της ριζοσπαστικοποίησης στην ελληνική πολιτική σκηνή, βλ. Vassilis S. Tsianos, Dimitris Parsanoglou, Metamorphosen des Politischen: Griechenland nach den Wahlen, στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/002.html>.

[14] Βλ. <http://www.aixmi.gr/index.php/tango-syriza-talimpan/>

[15] Εκεί έχουν τη ρίζα τους και οι λέξεις «κατοχή» ή «προτεκτοράτο» που δεσπόζουν στον ελληνικό δημόσιο λόγο για την περιγραφή της κατάστασης, όπως αυτή διαμορφώθηκε με την

επιβολή του «μνημονίου», και που από ορισμένους εκτιμάται ως υπερβολική «ελληνική» αντίδραση. Βλ. λ.χ. Andreas Stergiou Anatomie eines Niedergangs? Griechenland und die Europäische Union, στο <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/007.html>

[16] <http://www.24h.gr/section/politiki/k-papoulias-dextikame-ena-aneleito-ma...>

[17] Το σενάριο δεν είναι αμιγώς «ελληνικό» (βλ. ενδεικτικά την ειρωνική κριτική ενός Γερμανού αρθρογράφου για τις διαμαρτυρίες

<http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/griechenland-widerstand-gegen...>).

Πρώτον, ο ίδιος ο πρώην καγκελάριος της Γερμανίας έχει μιλήσει αρκετές φορές δημόσια την τελευταία διετία για τις αδέξιες προσπάθειες της σημερινής γερμανικής ηγεσίας να «ηγεμονεύσει» στην Ευρώπη (βλ. <http://www.nrhz.de/flyer/beitrag.php?id=17252>). Δεύτερον, τόσο στη Βρετανία, όσο και την Ιταλία και την Ισπανία, το σενάριο της «γερμανικής ηγεμονίας» μέσω της κατάλληλης αξιοποίησης της κρίσης χρέους του ευρωπαϊκού Νότου δεν είναι και τόσο σπάνιο

(βλ. http://www.welt.de/print/welt_kompakt/debatte/article108706271/Der-Zorn-...).

[18] [http://www.welt.de/print/welt_kompakt/debatte/article108706271/Der-Zorn-....](http://www.welt.de/print/welt_kompakt/debatte/article108706271/Der-Zorn-...)

[19] Βλ. ενδεικτικά <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/oekonom-manfred-neumann-fuer-griec...> και <http://www.welt.de/wirtschaft/article13839686/Die-Italiener-stecken-jede...>

[20] Χαρακτηριστική για τη χρήση αυτής της γλώσσας είναι η αρθρογραφία της μεγάλης σε κυκλοφορία εφημερίδας Bild, όπως προκύπτει από σχετική έρευνα των Hans-Jürgen Arlt, και Wolfgang Storz

(βλ. http://www.otto-brenner-stiftung.de/fileadmin/user_data/kompakt/dokument...,

http://www.otto-brenner-shop.de/uploads/tx_mplightshop/2011_04_06_Bildst...

Βλ. επίσης Eberhard Rondholz Anmerkungen zum Griechenland-Bild in Deutschland – Essay. Στο Das Parlament, Nr. 35-37 / 27.8.12, <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/008.html>. Για την πρακτική του “Griechenland-Bashing” στον γερμανικό δημόσιο λόγο βλ. ενδεικτικά <http://www.spiegel.de/politik/ausland/altkanzler-gerhard-schroeder-kriti...>
<http://nachrichten.t-online.de/alexander-dobrindt-nach-griechenland-bash...>

<http://www.fr-online.de/debatte/griechenland-bashing-das-hellenische-fie...>
http://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/brennpunkte_nt/article1...
<http://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/euro-debatte-ex-kanzler-...>
<http://www.morgenpost.de/politik/article108809324/CSU-General-Dobrindt-e...>
[http://www.theeuropean.de/christian-boehme/12111-griechenland-bashing-vo....](http://www.theeuropean.de/christian-boehme/12111-griechenland-bashing-vo...)

[21] Αγνώω αν ο πραγματικός δημιουργός της διαπίστωσης «όλοι μαζί τα φάγαμε» εμπνεύστηκε το σύνθημά του από τη γερμανική αρθρογραφία. Όμως θα μπορούσε άνετα να το είχε εμπνευστεί και από εκεί.

[22] Η πρόσφατη δημόσια κριτική ή και λογοκρισία στο ποίημα του νομπελίστα Günter Grass με το οποίο ασκούσε κριτική στην εξωτερική πολιτική του Ισραήλ είναι ενδεικτική αυτού του κλίματος (βλ. <http://www.sueddeutsche.de/kultur/gedicht-zum-konflikt-zwischen-israel-u...>).

[23] Για το μερίδιο ευθύνης που αναλογεί σε άλλους (π.χ. Γερμανία) σε ό,τι αφορά την κρίση χρέους στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου βλ. λ.χ. την ανάλυση του Παναγιώτου στην γερμανική εφημερίδα Süddeutsche Zeitung (<http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/finanzkrise-in-griechenland-unser-...>).

[24] Με αυτή την έννοια, η διολίσθηση των ελληνογερμανικών σχέσεων στο χειρότερο κατά τη γνώμη μου σημείο μετά την κατοχή, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως “παράπλευρη απώλεια” της οικονομικής κρίσης, όπως υποστηρίζεται από ορισμένους (Βλ. Danae Coulmas Von der Ungleichzeitigkeit der Kultur oder: das “schwierige Geschäft, Grieche zu sein” <http://www.das-parlament.de/2012/35-37/Beilage/006.html>). Μόνον εντελώς αφελείς και ανιστόρητοι δημοσιογράφοι και πολιτικοί δεν θα μπορούσαν να διανοηθούν ότι το διαρκές και παρατεταμένο «μαστίγωμα» των Ελλήνων μέσω μιας συνεπούς αρνητικής και συχνά προσβλητικής δημοσιότητας (βλ. <http://www.aixmi.gr/index.php/katarreusiaftonohteksegerkoroid/>) δεν θα έβλαπτε καίρια τις ελληνογερμανικές σχέσεις.

[25] Η πιο κοντινή έκφραση στη Γερμανική για τη σκέψη που εξωτερικεύεται με τη γλώσσα αυτή είναι “völkisches Denken”.

[26] <http://online.wsj.com/article/SB1000142405270230387960457741031251315524...>

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΟΤΟΒΟΣ είναι καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Δημοσιευμένο στο: <http://foreignaffairs.gr/> στις 02-11-2012